

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הרב יצחק בירך זסקל

טל: 0527611435 | פקס: 0722579363 | y.b.daskal@gmail.com

בס"ד, חלק ב, גליון י, פרשת ויגש, תשע"ה

בית הוראה "בינת המשפט" לעניני ממונות

פרעון בעל כורחו

וגלויה, אבל זה אינו כן, וכיון שעבר הזמן הדין עם הלוחה. ע"כ. הנה מוכח בדבריו, שאם יש סכנה הנראית לעינים, אינו יכול לפרוע אפילו הגיע זמנו, אבל אם אין סכנה הנראית לעינים, יכול לכופו לקבל פרעון ההלואה, ואינו דומה למדבר שהיא סכנה מצויה וגלויה.

וצריך ביאור מדוע כשיש סכנה מצויה וגלויה אינו יכול לפרוע לו כשהגיע זמנו, והרי אינו דומה כלל לפרעון במדבר, שהתם הלוחה לו בישוב, לכן צריך לפרוע לו בישוב ולא במדבר, אבל בנידון דידן כשהגיע זמן פרעון, מדוע אינו יכול לפרוע לו, והרי כשם שהלוחה לו, יכול לפרוע לו - כשהגיע זמן, שהרי פורע לו בישוב, ומדוע שנאמר שחייב הלוחה לשמור עוד על כסף המלוחה.

ועל כורחך צריך לומר דכונת בעל התרומות לומר, שאפילו אם בשעה שהלוחה לו לא היה סכנה להחזיק המעות, ועכשיו יש סכנה, יכול המלוחה לטעון הפקדתי בידך מעות בזמן שאין סכנה להחזיק, ועליך להחזיר לי בזמן שאין סכנה, כשם שהמלוחה בישוב לא יפרע לו במדבר שהוא מקום סכנה, כך הדין שאין לפרוע בזמן סכנה, אלא ימתין עד שיעבור זמן הסכנה, לפיכך מחלק בין מדבר שהוא סכנה גלויה ומצויה, ובין סכנה של הכספים, "שאינן עתה הקלקול נראה לעיניים, אף על פי שעתיד לבא אחר הפרעון, ואין לו להשגיח על תקלת חבירו". וכן יש לפרש כונת המחבר בסימן ע"ד סעיף ב.

העולה מזה: א. המלוחה לחבירו מעות בזמן שאין סכנה כלל להחזיק מעות, והגיע זמן הפרעון, ויש סכנה מצויה וגלויה מיידית להחזיק המעות, יכול המלוחה לטעון שאינו רוצה עכשיו לקבל המעות עד שתעבור הסכנה, כשם שהמלוחה בישוב לא יפרע לו במדבר. ב. אבל אם אין סכנה מצויה וגלויה, רק חשש בלבד, והגיע זמן הפרעון, אין לו לחוש לתקלת חבירו. ג. הלוחה לו בשעה שהיה סכנה גלויה ומצויה, יכול לכופו לקבל הפרעון אפילו יש סכנה גלויה, כי הלוחה כשהיה סכנה.

ג. פרעון בתוך הזמן בעל כורחו - כשיש סכנה להחזיק המעות

ויש לברר מה הדין באופן שהלוחה לו בשעה שלא היה סכנה, ועכשיו אין סכנה מצויה וגלויה, אבל יש חשש בעלמא, אלא שלא הגיע זמן הפרעון והלוחה רוצה לפרוע קודם לזמן מחשש סכנה, האם יכול המלוחה שלא לקבל הפרעון. וכבר נתבאר שבעל התרומות איירי

הנידון

"הפקדתי כסף שלא דווח [כסף שחור בלשון העם] בגמ"ח. בשטר ההלואה כתוב, שההפקדה לשלוש שנים. לאחר שנה החליטו מנהלי הגמ"ח, להחזיר לי את ההפקדה. אני מעוניין להמשיך כפי ההסכם בינינו לשלוש שנים, עד שאמצא איך להוציא את הכסף. בעלי הגמ"ח תובעים ממני שאקבל את ההפקדה בחזרה. האם יכולים לכופו עלי לקבל את הכסף תוך הזמן"

ביאור התשובה

א. מקור הדין שאין לפרוע במדבר

מבואר בבבא קמא (ק"ח, א) דאין לפרוע מלוחה במקום סכנה. דו"ל המשנה "הגזול את חבירו, או שהלוחה הימנו, או שהפקיד לו בישוב, לא יחזיר לו במדבר" ע"כ. הנה מבואר שהמלוחה את חבירו בישוב אין יכול להחזיר לו במדבר, כיון שהוא מקום סכנה, וכן פסק המחבר (חושן משפט סימן עד סעיף א). ויש לברר, האם יכול לכופו לקבל ההלואה, כשטוען המלוחה שיכול לבוא לידי הפסד, האם זה כפרעון במדבר. וכן יש לברר האם יכול לכופו לקבל את ההלואה קודם זמן הפרעון. ועוד פרטים אשר יתבארו להלן. וראש המדברים בזה הוא בעל התרומות (שער ל חלק ב) והביאו הטור והמחבר (חושן משפט סימן עד) להלכה.

ב. פרעון בזמן בעל כורחו - כשיש חשש סכנה להחזיק המעות

יש לברר מה הדין באופן שיש חשש להחזיק מעות, מפני הרשויות וכדו', או חשש פחת המטבע, האם יכול הלוחה לכופו על המלוחה לקבל פרעון חובו. וכבר דן בזה ספר התרומות (שער ל חלק ב) וז"ל: "והיכא דלוחה ראוהו משמעון מנה, וקבע לו זמן, וקודם זמנו רוצה לפרעו כדי שלא יעמוד הממון באחריותו, והמלוחה אינו רוצה לקבלם, שדומה בעיניו כחזרת מדבר (בבא קמא ק"ח, א), כי כמה קלקולין ואונסין מצויין במעות בהיותן בעין. ובה יש לברר מי מהן שומעין. והנה נשאלתי בזה מחכם אחד מגירונדה, והשיבותיו שנראה לי שאם הגיע זמן הלואתו, אף על פי שהוא ממהר לפרעו כדי להציל עצמו מן העתיד, כמו חילוף מטבע ושאר אונסין המצויין במעות, הדין עם הלוחה, אחר שאין עתה הקלקול נראה לעיניים, אף על פי שעתיד לבא אחר הפרעון, ואין לו להשגיח על תקלת חבירו, כי פריעת מדבר דוקא, שמיד הסכנה מצויה

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

תוך הזמן כשאין סכנה ממש, אבל יש חשש רחוק של סכנה, דכבר נתבאר שאין יכול לכופ על המלוה לקבל החוב לפני הזמן אם יש חשש אפילו רחוק כמבואר לעיל, והשתא יש לדון, מה הדין אם הלוהו כשהיה קצת סכנה, ועכשיו רוצה לפרוע בתוך הזמן, והלוה אינו רוצה לקבל הפרעון בטענה שאולי יהיה חשש סכנה, האם יכול למנוע. ומחדש הב"ח שאינו יכול, כיון שהיה סכנה בשעת ההלוואה, הרי שהזמן היה לטובת המלוה.

וז"ל הב"ח [על הטור שהעתיק דברי בעל התרומות הנ"ל]: "ומה שכתב אבל אם אין שם אחד מכל החששות וכו'. נראה דאין זה אלא דוקא היכא שההלוואה היתה דומיא דהלוהו בישוב, דלא היה אז חשש סכנת חלוף המטבעות, התם הוא כיון דקביעת הזמן לא היתה אלא לתקנת הלוה, ועכשיו גם כן אין שם חשש סכנת חלוף המטבעות, יכול הלוה לכופו לקבלם תוך הזמן, אבל היכא דבשעת ההלוואה היה חשש סכנת חלוף המטבעות, אם כן קביעת הזמן היתה לטובת המלוה יותר מלטובת הלוה, כי קרוב הוא, דבאורך הזמן תעבור חששא זו דסכנת חלוף המטבעות, הילכך, אף על פי דעכשיו בשעת הפרעון עברה כבר חששא זו, ואין הלוה רוצה להחזיר תוך הזמן אלא כדי שלא יהיו באחריותו של לוח, אפילו הכי אין יכול לכופו למלוה לקבלם תוך הזמן, כיון שהיתה מתחלה קביעת הזמן לתקנת המלוה, והשתא חושש הוא להפסד, אף על פי שהיא חששא רחוקה, הדין עם המלוה".

"והכי מוכח בתוספות פרק מי שאחזו (גיטין דף עה א ד"ה מכלל) דאיהא דתנן הלל הזקן תיקן בקונה בית בבתי ערי חומה שיהא חולש מעותיו ללשכה, דהקשו למה לי תקנה, הא פשיטא דפרעון בעל כרחו הוי פרעון, ותירצו דהכא כיון דהמלוה מפסיד בנתינה זו לא הוי פרעון, אלמא דאפילו בבתי ערי חומה דהגיע הזמן, אפילו הכי כיון דהמלוה מפסיד בנתינה זו לא הוי פרעון בעל כרחו, כל שכן היכא דלא הגיע הזמן, והזמן נקבע לתקנת המלוה, דפשיטא דאינו פרעון בעל כרחו".

"וכיוצא בזה כתב בשלטי גיבורים סוף קמא (מד א אות א) במלוה לבעלי חנויות לזמן, דלא מצי בעל חנות למיהדר ביה תוך הזמן, כיון שיגיע הפסד למלוה שהמעות יהיו שביתין אצלו ולא ירויח בהן כלום, דהזמן היה לתקנת המלוה ואינו יכול לכופו לקבל ממנו קודם זמנו עיין שם. ונראה בנדון דידן כל שכן הוא, דכיון דאפילו מחששא דשמא יפסיד רווחים חשיב ליה הפסד, כל שכן היכא דאיכא חששא דהפסד דקרן. וכן כתב עוד בעל התרומות דבמשכנתא דאוכל המלוה פירות, אין הלוה יכול לכופו למלוה לקבל המעות תוך הזמן, כיון שיש לו למלוה הפסד בפירות, והזמן היה לתקנת המלוה שיאכל פירות כל אותו הזמן, וכן כתב הר"ן על שם הרמב"ן, בסוף פרק האשה שנפלו עיין שם "עכ"ל הב"ח.

באופן שכשהלוהו לא היה סכנה. והנה ממשיך בעל התרומות וכותב (שם) וז"ל: "אבל אם לא הגיע זמנו, ומצוי לעינים מיד חלוף המטבעות וגזירת התשחורת, ומפני זה רוצה להקדים פרעון מעותיו להציל עצמו מאותו קלקול ולהכניס בו חבירו, הא ודאי כפריעת מדבר דמיא, ואין לו לפרעו **קודם זמנו** לקלקלתו של מלוה" ע"כ. והנה מלשונו משמע, שאם אין מצוי מיד חשש, חייב לקבל הפרעון אפילו לא הגיע זמנו. אבל באמת זה אינו נכון, שהרי סותר דברי עצמו שכתב לעיל שכשאין חשש מיד, יכול לפרוע **כיון שהגיע הזמן** לפרעון, מוכח שאם לא הגיע הזמן, אפילו אין חשש נראה לעינים אין יכול לכופו לפרוע. ושמחתי שמצאתי שכבר עמד בזה הפרישה, ופירש, שמה שכתב **מיד** אין הכוונה חשש מצוי ונגלה מיד, אלא שמיד, עכשיו, ידוע שיהיה חשש, ואפילו אינו נגלה ומצוי וכן פסק בסמ"ע (חור"מ עד, ה). העולה מזה, דבתוך הזמן אין יכול לכופו לקבל הפרעון, אם ידוע שיהיה בהמשך הזמן איזה חשש.

ד. פרעון בתוך הזמן כשאין חשש

והשתא יש לברר, מה הדין כשאין חשש תקלה, אבל רוצה לפרוע בתוך הזמן, והמלוה טוען אין רצוני עכשיו לקבל את כספי, ואין רצוני שיהיה באחריות, וכיון שקבענו זמן לפרעון ההלוואה אין רצוני לקבל המעות לפני הזמן. וגם בזה דן בספר התרומות (שם), שיכול לכפות על המלוה לקבל הפרעון, ומאריך בטעמים בטוב טעם.

וז"ל: "אבל אם אין שם חשש, אף על פי שטוען המלוה שאין רצוני לקבלם כדי שלא יעמדו באחריותו, בזה יכול לכופו הלוה לקבלם, מכמה טעמים. חדא, דהא אמרינן לא עביד איניש דפרע בגו זמניה, שכיה הוא דלא הוי, מיהו דינא הכי הוי, דאי בעי למיפרעיה בגו זמניה פרע ליה. ועוד שקביעות הזמן, אף על פי שאין המלוה יכול לדחוק לפרעו, הלוה יכול לכופו לקבל את שלו, שקביעות הזמן להנאתו של לוח היה, שלא יהא כח ביד המלוה להכריחו לפרעו עד הזמן, וכי קאמר ליה לזמן פלני, כמו מראה מקום היה, כאדם האומר לחברו מכל מקום לפחות לזמן פלוני תהיה נפרע, וכל שכן אם יזמנו לי מעות תוך זמני שאפרעם לך אם ארצה. שאם אי אתה אומר כן, נמצאת אומר שקביעות הזמן שקובע לו הלוה לתקנתו, נמצאת תקנתו קלקלתו, כי כמה קלקולין מצויין במעות, ולפעמים יוציאם ולכשיגיע זמנו לא יהיה לו ממון לפרוע ויצטרך למכור עדית שלו, ודוק ותשכח כי בכל מקום אריכות הזמן חובה למלוה וזכות הלוה". עכ"ל. ומאריך בראיות בזה. הנה מבואר שיכול לכופ את הלוה לקבל את פרעון ההלוואה בתוך הזמן כיון שהזמן נעשה לטובת הלוה ולא לטובת המלוה. וכן פסק המחבר שם.

ה. הלוהו כשהיה סכנה – ורוצה לפרוע תוך הזמן

עוד יש לברר, מה הדין אם הלוהו כשהיה סכנה, וכבר נתברר שיכול לפרוע בעל כרחו כשהגיע הזמן. אבל יש לדון, האם יכול לפרוע

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

נידון דידן

עכשיו נבוא לבאר נידון דידן, דהנה המפקיד חשש מפני הסכנה, כיון שכסף זה אינו מדווח, לפיכך חושש להציאו בהוצאה רשמית ומחפש מקום הראוי להציאו, אם כן קביעות הזמן היא גם לטובתו. ואפילו הש"ך יודה באופן זה לב"ח, דדוקא באופן שכשהפקיד היה סכנה, ועכשיו אין סכנה ממש, בזה פליג הש"ך, אבל אם אותה הסכנה שהיה בשעה שהפקיד ישנה בשעה שרוצה לפרוע, בודאי מודה הש"ך. והנה לפי זה, אם לא היה מפקיד כסף שאינו מדווח, אלא כסף מדווח [לבן בלשון העם], לכאורה יכול מנהל הגמ"ח להחזיר לו את ההפקדה. אבל באמת נראה שאפילו באופן שאין לו סכנה אין יכול להחזיר לו קודם זמנו, דכיון שמצוה גדולה מאוד היא עבור בעל הכסף שעושים צדקה בממונו, לפיכך הזמן שקבעו היה לא רק לטובת הגמ"ח אלא גם לטובת המפקיד, לפיכך אין יכול לפרוע על כרחו קודם זמנו, והרי פסק המחבר שאם הזמן נקבע לטובת המלוה קודם במשכנתא (שם, סעיף ג) אינו יכול לפרוע על כרחו לפני הזמן.

דינים העולים

העולה מזה: א. המלוה לחבירו הלואה בזמן שאין סכנה כלל להחזיק מעות, והגיע זמן הפרעון, ויש סכנה מצויה וגלויה מיידית להחזיק המעות, יכול המלוה לטעון שאינו רוצה עכשיו לקבל המעות עד שתעבור הסכנה, כשם שהמלוה בישוב לא יפרע לו במדבר. ב. אבל אם אין סכנה מצויה וגלויה, רק חשש בלבד, אין לו לחוש לתקלת חבירו. ג. הלואה לו בשעה שהיה סכנה גלויה ומצויה, יכול לכופו לקבל הפרעון אפילו שיש סכנה גלויה, כי הלואה כשהיה סכנה. ד. בתוך הזמן אין יכול לכופו לקבל הפרעון אם ידוע שיהיה בהמשך הזמן איזה חשש. ה. הלואה כשהיה חשש סכנה וקבע זמן לפרעון ועברה הסכנה, אבל המלוה חושש שיהיה סכנה, והלואה רוצה לפרעו בתוך הזמן, לפי הב"ח אינו יכול לכופו לקבל הפרעון כיון שהזמן לטובת הלואה מחשש סכנה, ועכשיו גם טוען שאולי יהיה סכנה, ולש"ך יכול לכופו לקבל הפרעון, כיון שעברה הסכנה. אבל אם מודה שאין סכנה חייב לקבל הפרעון תוך הזמן. ו. המפקיד בגמ"ח לשלושה שנים, אפילו אין לו חשש סכנה, כגון כסף מדווח אין יכול מנהל הגמ"ח לכופו לקבל לפני הזמן, כיון דהזמן נעשה לטובת המפקיד שעושים מצווה בממונו.

אבל הש"ך (חושן משפט סימן עד ס"ק יא) כתב על דבריו, וז"ל "ואין דבריו מוכרחים לפע"ד, דכיון שכבר עברה חששא דחילוף המטבעות יכול הלואה לסלקו. דנהי שהיתה מתחילה לטובת המלוה, היינו משום חשש חילוף המטבעות, אבל השתא דליכא חששא זו והלואה רוצה שלא יהו המעות באחריותו, צריך לקבלו. ומדברי התוס' דפרק מי שאחזו אין ראייה, דהתם הפרעון מיד הוא הפסד למלוה, תדע דהא התם הגיע הזמן לפרעון ואפילו הכי לא הוי פרעון אי לאו משום תקנתא. אלא ודאי בעל כרחך צריך לומר, דשאני התם דההפסד הוא מיד למלוה, הלכך פרעון בעל כרחו לא הוי פרעון, עיין שם. ומהשלטי גבורים אין ראייה, דהתם מונע רוח מהמלוה, וההלואה מתחילה היתה שירויה המלוה בחנות, או שיאכל פירות עד זמן ההוא, מה שאין כן הכא"עכ"ל.

שורש מחלוקת הב"ח והש"ך

והנה מבואר בדברי הש"ך דמודה לב"ח שאם יש עכשיו חשש ממש, בודאי אין יכול לכופו לקבל את המעות תוך הזמן, ולא נחלק עליו אלא באופן שאין חשש, ומכל מקום טוען המלוה שתמיד יש איזה חשש אחריות, וכיון שנעשה הזמן לטובתו אינו מסכים לקבל קודם הזמן. ושורש מחלוקתם, דלפי הב"ח אם קביעות הזמן נעשית לטובת המלוה אין לכופו לקבל לפני הזמן, אבל הש"ך סובר, שאפילו אם נעשה הזמן לטובת המלוה, היינו דוקא היכא שנשאר החשש, אבל היכא שהחשש אינו קיים, בטל קביעות הזמן.

ונראה שאם אין חשש כלל, ומודה המלוה שאין חשש, אלא שסתם לא ניחא ליה לקבל לפני הזמן, מודה הב"ח שאינו יכול שלא לקבל הפרעון, שהרי כתב הב"ח "והשתא חושש הוא להפסד, אף על פי שהיא חששא רחוקה, הדין עם המלוה", מוכח שרק מפני חשש הפסד יכול למנוע הפרעון, מוכח שמודה הב"ח שכיון שהזמן נעשה מפני חשש הפסד, אם אין הפסד אינו יכול למנוע אפילו שהזמן לטובת המלוה, כיון שהזמן נעשה מחמת חשש, אם כן מה טעם הב"ח שכשיש חשש רחוק יכול למנוע הפרעון, והרי כשהלואה היה חשש ממש ולא חשש רחוק, ורק על חשש ממש עושה הזמן כטענת הש"ך. ונראה דסובר הב"ח, שכיון שעשה הזמן כשהיה חשש, יש לומר שעשה הזמן לכל חשש אפילו רחוק ביותר, והש"ך סובר שעל המלוה להוכיח שכונת הזמן היתה אפילו על חשש רחוק ביותר.

ונראה ששורש מחלוקתם מי נחשב מוחזק, ועל מי החובה להוכיח מה כונת התנאי. דהש"ך סובר שהלואה מוחזק לפרוע למלוה, ועל המלוה להוכיח שבתנאי הזמן כלול גם חשש רחוק, והב"ח סובר שהמלוה מוחזק שלא לקבל הפרעון לפני הזמן, ועל הלואה להוכיח שהתנאי היה רק על חשש ממש.

בית הוראה "בינת המשפט", נותן מענה לכל פונה בכל עניני ממונות – שלא על מנת לקבל שכר. כל המעוניין להנציח קרוב לעילוי נשמתו, על גיליון "בינת המשפט", או מי שנדבה ליבו להרים תרומה להחזקת המפעל הגדול הזה, ולהפצת הגיליון, אפשר לשלוח תרומות לכתובת: ת.ד. 607 בבני ברק. מיקוד 5110501 לפרטים: טל, 052-7611435